

Η Ευφροσύνη Προεστού και η κατάληψη της Λάπηθου

Όπως έχει αναφερθεί, οι Τούρκοι δεν ετήρησαν την ανακωχή που συμφωνήθηκε να αρχίσει το απόγευμα της 22ας Ιουλίου. Συνέχισαν να καταλαμβάνουν τμήμα της Επαρχίας Κερύνειας, μεταξύ των οποίων τις κωμοπόλεις Καραβά και Λαπήθου.

Στις 6 Αυγούστου οι εισβολείς έφτασαν στη Λάπηθο. Σε κάποια φάση οι εθνοφύλακες που υπεράσπιζαν την κωμόπολη πήραν εντολή να οπισθοχωρήσουν. Μόλις στρατιώτες, 9 του Μηχανοκίνητου Τάγματος Πεζικού 286 και 3 του Τάγματος Πεζικού 256, αδυνατούσαν να οπισθοχωρήσουν, γιατί έβλεπαν τους Τούρκους να προχωρούν, άλλοι με οχήματα και άλλοι πεζοί, και να στήνουν πύργους. Αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στη Λάπηθο, όπου βρήκαν καταφύγιο αρχικά στο σπίτι της Ευφροσύνης Προεστού και αργότερα, για λόγους ασφαλείας, σε λαγούμι-σπηλιά που τους υπέδειξε κοντά στο σπίτι της. Τους πρόσφερε διατροφή και πληροφορίες για τις κινήσεις των Τούρκων, διακινδυνεύοντας τη ζωή της. Αυτός ο κρυψώνας τους έσωσε τη ζωή.

Η Ευφροσύνη γεννήθηκε στη Λάπηθο το 1903 από πατέρα Λαθηιώτη, τον Βασίλη Προεστό και μητέρα από τον Άγιο Ερμόλαο, τη Σαβουλλού Χατζηγεωργιάδη. Μετά τον γάμο της με τον Ιωάννη Φλουρέντζο εγκαταστάθηκαν στον Άγιο Ερμόλαο. Ήταν δυναμική γυναίκα. Αφού απέκτησε τέσσερα παιδιά, αποφάσισε να φοιτήσει στη νεοϊδρυθείσα τότε Σχολή Μαιών και απόκτησε πιστοποιητικό μαιάς στα 28 της χρόνια. Δεν εξυπηρετούσε μόνο τις ανάγκες του

Αγίου Ερμούλαου. Ήταν για πολλά χρόνια η μαία των χωριών της περιοχής, χριστιανικών και μουσουλμανικών, κυκλοφορώντας από χωριό σε χωριό με ζώο.

Σε προχωρημένη ηλικία η Ευφροσύνη μετοίκησε στη Λάπηθο, όπου τη βρήκε η τραγωδία της τουρκικής εισβολής. Δεν διάτασε, όμως, ούτε στιγμή, όταν το απαίτησαν οι περιστάσεις, να εκδηλώσει την πατριωτική της συνείδηση και τα αγωνιστικά αποθέματα της ψυχής της, παρά τα 71 χρόνια της.

Οι Τούρκοι μπήκαν στις 6 Αυγούστου στη Λάπηθο και άρχισαν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις πυροβολώντας, σπάζοντας πόρτες και εκτελώντας ενοίκους, λεηλατώντας, ρημάζοντας και βιάζοντας.

Οι εθνοφρουροί παρέμειναν στον κρυψώνα τους για ένα περίπου μήνα. Όλο αυτό το διάστημα η κυρά Ευφροσύνη μαγείρευε φαγητό και το τοποθετούσε καμουφλαρισμένο με χόρτα σε σημείο κοντά στο στόμιο της σπηλιάς, αψηφώντας τον κίνδυνο που διέτρεχε, αν γινόταν γνωστή η πράξη της. Η ενέργεια της, όμως, προδόθηκε και συνελήφθη στις 4 Σεπτεμβρίου. Βασανίστηκε φρικτά και απειλήθηκε με εκτέλεση. Δεν ομολόγησε, όμως, οτιδήποτε στους ανακριτές. Ούτε πόσοι ήταν, ούτε πού κρύβονταν. Την έσωσε από τη βέβαιη εκτέλεση η αποκάλυψη της ότι ήταν μαία και ότι ίσως να είχε ξεγεννήσει στα μουσουλμανικά χωριά Πιλέρι, Φώττα και Κρηνή, όπου πήγαινε από τον Άγιο Ερμούλαο, και κάποιους από τους βασανιστές της. Αυτή η αποκάλυψη τη γλύτωσε από την εκτέλεση. Ένας Τ/Κ αξιωματικός, τον οποίο είχε ξεγεννήσει, είχε ακούσει γι' αυτήν και της έσωσε τη ζωή. Η ηρωική Ευφροσύνη εκδιώχθηκε από τη Λάπηθο τον Μάιο του 1975 και πέθανε στην προσφυγιά το 1993.

Οι εθνοφρουροί περικυκλώθηκαν από Τούρκους στρατιώτες που τους καλούσαν να παραδοθούν. Αυτοί προτίμησαν να δοκιμάσουν τη διαφυγή. Εννιά, μεταξύ των οποίων τρεις τραυματισθέντες, συνελήφθησαν, ενώ τρεις κατόρθωσαν να διαφύγουν, αλλά ο ένας συνελήφθη τρεις ημέρες αργότερα. Οι Τούρκοι τους έστησαν στον τοίχο να τους εκτελέσουν. Εκείνη τη στιγμή ένα τζιπ έφτασε εκεί και πετάχτηκε κάτω ένας αξιωματικός και τους διέταξε να κατεβάσουν τα όπλα. Σώθηκαν ως εκ θαύματος, αλλά έφαγαν πολύ ξύλο. Απολύθηκαν μεταξύ των πρώτων αιχμαλώτων στις 16 Σεπτεμβρίου 1974.⁸⁶

Χάρην της Ιστορίας καταγράφονται εδώ τα ονοματεπώνυμα και ο τόπος καταγωγής των 12 εθνοφρουρών: Δημοσθένης Αντώνης, από τη Λεμεσό, Θεόδωρου Στυλιανός από τον Άγιο Θεόδωρο Λάρνακας, Κανελλίδης Ανδρέας Γρηγορίου από τους Τρούλλους, Καστελλανής Κώστας από τη Λευκωσία, Κυριάκου Κυριάκος από το Καϊμακλί, Νικολάου Νίκος από την Ορούντα, Παπαγεωργίου Γιώτης από τον Άγιο Σέργιο, Παπαναστασίου Νίκος από το Μιτσερά,

86. Αφήγηση Ανδρέα Κανελλίδη, εφ.. *Πολίτης*, 20 Ιουλίου 2009, σ. 46.



Προτομή ηρωίδας Ευφροσύνης Προεστού

Παπαποικολάου Γεώργιος από τον Αγρό, Πολυκάρπου Παύλος από τον Άγιο Νικόλαο Λεμεσού και Χριστοφή Γεώργιος από τα Καμπιά.

Ο Δήμος Λαπήθου, το προσφυγικό σωματείο «Η Λάπηθος» και οι 12 εθνοφυλακτοί έστησαν προτομή προς τιμή της αείμνηστης Ευφροσύνης, στο οδόμαχαισμα κοντά στο ξενοδοχείο Λήδρα Πάλας «ως ύμνο στον αγνό πατριωτισμό της και μνημόσυνο στη γυναίκα που με την πράξη της σηματοδότησε το δρόμο που οδηγεί στη λευτεριά και τη δικαιοσύνη.» Το έργο φιλοτέχνησε ο γλύπτης Νίκος Ευαγγέλου και τα αποκαλυπτήρια του έγιναν στις 25 Σεπτεμβρίου 2002.

Τα τέκνα της αείμνηστης Ευφροσύνης, Θέμις, Έλλη, Φοίξος και Λυγία, σε συνεργασία με τους εθνοφρουρούς, τον Δήμο Λαπήθου και το προσφυγικό σωματείο «Η Λάπηθος» τελούν κάθε χρόνο το μνημόσυνο της. Ψάλλεται τριπλή στην προτομή και κατατίθενται στεφάνια.

Οι εγκλωβισμένοι

Μετά την κατάληψη του χωριού από τον τουρκικό στρατό κατοχής παρέμειναν εγκλωβισμένοι 16 γέροντες, γυναίκες και ανάπηροι: Ο Χρύσανθος Χριστοδούλου και η σύζυγος του Παναγιωτού, ο Χριστοφής Χατζηκωνσταντή και η σύζυγος του Ελπίδα, ο Στυλιανός Μουζάκης και η σύζυγος του Χριστινού, η Θεο-



Θεοδώρα Καλλή



Πολυξένη Νεοφύτου

δώρα Καλλή, η Θεοδώρα Ανδρέα Χατζηνικόλα, η Ελεγκού Γρηγορίου, η Ελένη Χριστοφόρου, η Αννού Κωστή Τσιακλή, η Πολυξένη Νεοφύτου, ο Χριστόδουλος Χατζηνικόλα, ο Μιχαήλ Θεοδοσίου, ο Γιαννής Μέλισσος και η Μαρούλα Θεοφάνους.

Τρεις ημέρες πριν από τη δεύτερη φάση της εισβολής ο Χριστοφής είχε τραγικό τέλος. Βγαίνοντας από το σπίτι του είδε Τούρκους να φορτώνουν σε αυτοκίνητο τα έπιπλα από το σπίτι της κόρης του Ειρήνης, που ήταν ακριβώς πίσω από το δικό του. Αυθόρμητα τους έκαμε παρατήρηση, γιατί να πάνουν τα έπιπλα. Εκείνοι, αντί απάντησης, τον πυροβόλησαν και τον άφησαν άπνουν στη μέση του δρόμου. Λίγη ώρα αργότερα τον είδε νεκρό ο Στυλιανός Μουζάκης, που τον επισκεπτόταν κάθε μέρα για συντροφιά. Αποτροπιασμένος γύρισε στο σπίτι του και το ίδιο βράδυ έφυγε μαζί με τη σύζυγο του, ακολουθώντας για ασφάλεια την κοίτη χειμάρρου και μέσω Σκυλλούρας, έφθασαν στις ελεύθερες περιοχές. Μαζί τους έφυγε και ο Χριστόδουλος Χατζηνικόλα. Αργότερα έφυγαν με τον ίδιο τρόπο ο



Χρυσάνθος Χριστοδούλου

Πατρις Μελισσος και η κόρη του Μαρούλα Θεοφάνους. Μετά τον τραγικό θάνατο του Χριστοφή οι εγκλωβισμένοι συγκεντρώθηκαν στο σπίτι του Χρύσανθου, κωθώντας κάποια ασφάλεια.

Ο Χρύσανθος είχε λίγες κατοίκες, τις οποίες σιγά-σιγά κατέφαγαν οι τούρκοι σφαγιαστές.

Με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού οι εγκλωβισμένοι εγκατέλειψαν το χωριό στις 28 Δεκεμβρίου 1974. Παρέμειναν μόνο τρεις που ήταν ανάπηροι: ο Μιχαήλ Θεοδόσιου, η Θεοδώρα Καλλή και η Πολυξένη Νεοφύτου. Πέθαναν σύντομα, χωρίς να γνωρίζει κανείς πώς και πού βρίσκονται τα οστά τους.

Έξαι μνείας είναι η πιο κάτω ενέργεια του αείμνηστου Χρύσανθου. Ο συγχωριανός Παύλος Κλεάνθους του είχε εμπιστευθεί ένα ποσό χρημάτων, το οποίο ο Χρύσανθος κατόρθωσε, φεύγοντας από το χωριό, να πάρει μαζί του. Ταλαιπωρημένος από τις κακουχίες του εγκλωβισμού και λόγω ηλικίας κατέληξε στο νοσοκομείο. Ο Παύλος, που πληροφορήθηκε από το ραδιόφωνο για την άφιξη του Χρύσανθου στην ελεύθερη περιοχή, πήγε στο νοσοκομείο και αυτός του παρέδωσε τα χρήματα.